

Naslov članka/Article:

Animirani film kot produktivni likovni odziv na branje slikanice brez besedila

Animated Film as a Productive Creative Response to Wordless Picture Books

Avtor/Author:

Doc. dr. Janja Batič, Primož Krašna

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Razredni pouk št. 2/2019, letnik 21

ISSN 1408-7820

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2019

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/razredni-pouk/>

Doc. dr. Janja Batič¹,
UM Pedagoška fakulteta

Primož Krašna,
Osnovna šola Rače

Animirani film kot produktivni likovni odziv na branje slikanice brez besedila

IZVLEČEK: V prispevku je predstavljena animacija kot možnost za produktivni likovni odziv na branje slikanice brez besedila. Animirani film, ki je predstavljen kot primer dobre prakse, je oblikovalo šest učencev petega razreda v okviru video krožka. Pri zasnovi animiranega filma so izhajali iz prebrane slikanice Maje Kastelic *Deček in hiša*. Animacija je učencem omogočila, da so svoj odziv oblikovali z različnimi kodi sporočanja ter ustvarili nov multimodalni sestav. Opisani primer je mogoče razumeti kot pomemben dejavnik razvijanja multimodalne pismenosti pri učencih.

Ključne besede: slikanica, slikanica brez besedila, multimodalna celota, animirani film, likovna umetnost

Animated Film as a Productive Creative Response to Wordless Picture Books

Abstract: The article offers a perspective of animation as a productive, artistic way of interpreting wordless picture books. The animated film presented here as a good practice example was created by six fifth-grade students as part of their video club activities. Their animation, based on the picture book *A Boy and a House* by Maja Kastelic, allowed them to shape their response to the book using different communication modes and create a new multimodal system. The example described in the article can be seen as an important factor of multimodal literacy in students.

Keywords: picture book, wordless picture book, multimodal whole, animated film, fine arts

Uvod

V pedagoški praksi lahko pogosto zasledimo naloge, ki od učencev zahtevajo, da se likovno odzovejo na prebrano besedilo. Takšne dejavnosti lahko zasledimo predvsem v nižjih razredih osnovne šole po branju slikanic. Učenci največkrat narišejo literarni lik, najljubši dogodek ipd. Zastavljena likovna naloga, ki naj bi predstavljala učencev produktivni odziv na prebrano ilustrirano besedilo, praviloma ni zasnovana v skladu s cilji pouka likovne umetnosti. Likovno izražanje je okrnjeno na prerisovanje že videnega. Zasnova likovne dejavnosti po branju slikanic naj bi izhajala iz samega fenomena slikanice. Slikanica je namreč posebna oblika knjige, ki združuje verbalni in

¹ Janja Batič je prispevek pripravila v okviru projekta OBJEM - OP20.01462.

vizualni kod sporočanja. Serafini (2014) slikanice uvršča med t. i. multimodalne celote. Trije osnovni elementi tiskanih multimodalnih celot so: besedilo, vizualne podobe (fotografije, risbe, slike, grafi, tabele) in dizajn (robovi, tipografija, drugi grafični elementi) (Serafini, 2014). Posebej izpostavlja napačno razumevanje posameznih kodov sporočanja kot ločenih delov celote in navaja primere nesmiselno postavljenih vprašanj učiteljev npr. ali ti je bolj všeč besedilo ali so ti bolj všeč ilustracije, ali bi želel dodati besedilo slikanici brez besedila, ali si se naučil več iz besedila ali iz ilustracij. (Serafini, 2014).

Branje slikanic kot multimodalnih celot

Branje slikanic pomeni branje slikanice kot multimodalne celote oziroma multimodalnega besedila (za multimodalno besedilo je značilno več kodov sporočanja, npr. verbalni kod, vizualni kod, zvočni kod). Spoznavanje vizualnega koda sporočanja učencem omogoča, da preberejo likovni del (ga opazijo, opišejo, analizirajo, interpretirajo) in ga enakovredno besedilu vključijo v interpretacijo celotnega multimodalnega sestava oziroma slikanice. Sylvia Pantaleo (2016) je v svoji študiji primera, v katero je vključila dvaindvajset učencev, starih sedem in osem let, raziskovala, kako otrokovo razumevanje likovnih elementov in oblikovanja vpliva na njihovo razumevanje, interpretacijo in analizo ilustracij v slikanica. Učenci so ob izbranih slikanica spoznavali barve, mešanje barv, različne likovne tehnike, pomen zornega kota in fokusa, tipografijo, strukturo slikanice. Rezultati raziskave so pokazali, da so učenci razumeli likovne elemente in oblikovanje kot pomembne nosilce informacij za interpretiranje zgodbe, za razbiranje čustvenega stanja književnih likov in razumevanje razpoloženja v zgodbi. Serafini (2014) je oblikoval ogrodje, s pomočjo katerega učitelji pomagajo učencem pri delu z multimodalnim besedilom, in sicer govori o treh stopnjah (tabela 1). Prva stopnja je izpostavljanje gradivu in je namenjena temu, da si učenci ogledajo veliko različnih multimodalnih besedil oz. celot, kot jih imenuje Serafini. Naslednja stopnja je namenjena raziskovanju posameznih elementov multimodalnega besedila ter predvsem spoznavanje ustreznega besedišča, ki bo učencem

Tabela 1: Model branja multimodalnega besedila (Serafini 2014).

MODEL BRANJA MULTIMODALNEGA BESEDILA (SERAFINI 2014):	
1.	Izpostavljanje multimodalnemu besedilu.
2.	Spoznavanje posameznih elementov multimodalnega besedila.
3.	Oblikovanje multimodalnega besedila.

pomagalo pri analizi besedila, vizualnega gradiva (ilustracij) in elementov oblikovanja. Zadnja stopnja je namenjena temu, da učenci s pomočjo učitelja (pomoč se nanaša predvsem na uporabo manj poznanih orodij) oblikujejo svoje multimodalno besedilo z upoštevanjem elementov, ki so jih spoznali.

Podobno kot Serafini (2014) je tudi Jane Doonan (1993) zasnovala model, ki pa ga je izdelala izključno za branje slikanic. Ta model vsebuje osem stopenj (tabela 2). Prva stopnja se nanaša na seznanjanje. Učence seznanimo, da bodo v naslednjih tednih spoznavali slikanice. Namen bo raziskovanje, kako slike in besede ustvarjajo zgodbo. Učencem ponudimo škatlo slikanic (število slikanic je večje od števila učencev) in jim damo možnost, da si samostojno ogledujejo slikanice. Druga stopnja se nanaša na pogovor o različnih kodih. Učenci se učijo spoštovanja obeh kodov sporočanja, verbalnega in vizualnega. Učenci razumejo, da se gledanje slik razlikuje od govorjenja o slikah, da se pri pogovoru o slikah nekatere informacije izgubijo. Tretja stopnja je namenjena seznanjanju s terminologijo (platnica, vezni listi, naslovna stran, velikost, format) ob ogledovanju slikanic. Četrta stopnja je vizualno raziskovanje. Na tej stopnji učenci spoznavajo značilnosti likovnih materialov (npr. tuš, akvarel, svinčnik, kolaž) in likovnih elementov (npr. črta, barva). Vsak učenec ima pred seboj svojo izbrano slikanico, ki jo raziskuje do sedme stopnje. Peta stopnja je nadaljevanje četrte. Raziskovanje se nanaša na kompozicijo in odnose med likovnimi elementi, na zorni kot in fokus. Šesta stopnja pomeni raziskovanje odnosa med besedami in slikami, in sicer učenci raziskujejo, kako nas besede usmerjajo pri interpretaciji slike in obratno. Sedma stopnja je branje slikanice, pri čemer treba potrebno uzavestiti razliko med hitrostjo branja besedila in branja slik. Medtem ko besedilo lahko preberemo v nekaj minutah, je branje ilustracij proces, ki lahko zahteva veliko več časa. Zadnja stopnja vključuje odziv na slikanico. Učenci

Tabela 2: Model branja slikanic (Doonan 1993).

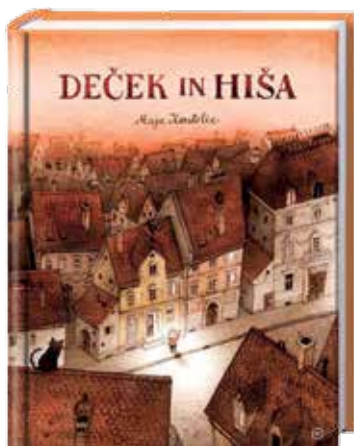
MODEL BRANJA SLIKANIC (DONNAN 1993):	
1.	Seznanjanje.
2.	Pogovor o kodih sporočanja.
3.	Seznanjanje s terminologijo.
4.	Vizualno raziskovanje (likovni materiali, likovni elementi).
5.	Vizualno raziskovanje (kompozicija, odnos med likovnimi elementi, zorni kot, fokus).
6.	Odnos med besedami in slikami.
7.	Branje slikanice.
8.	Produktivni odziv na slikanico.

pišejo o slikanici (lahko o slikanici, ki so jo spoznavali ali kakšni novi). Učenci preberejo slikanico, tako da najprej besedilo in nato zelo natančno ‚preberejo‘ ilustracije (barva, ponavljanje oblik, postavitev besedila in ilustracij itd.) in raziskujejo odnos med besedilom in ilustracijo. (Doonan, 1993, 50–59)

S tem, ko učence navajamo na »/.../ sočasno branje jezikovnih in vizualnih sporočil, lahko pomembno prispevamo k razvijanju večrazsežne ali multimodalne pismenosti.« (Batič in Haramija, 2017, str. 35)

Predstavitev slikanice Maje Kastelic *Deček in hiša*

Prepoznamo lahko tri pomembne elemente pri branju slikanic, in sicer seznanjanje z bralnim gradivom, spoznavanje različnih kodov sporočanja (pri čemer je ključno spoznavanje vizualnega koda sporočanja) ter produktivni odziv na prebrano slikanico. Pri snovanju produktivnega odziva na prebrano slikanico lahko vključimo različne kode sporočanja. Če produktivni odziv vsebuje pisanje o slikanici (npr. učenci napišejo nov konec zgodbe), se omejimo na le en kod sporočanja, in sicer jezikovni kod. Če učenci izdelajo lastno slikanico, se ohranita jezikovni in vizualni kod sporočanja. Le v redkih primerih je kodov sporočanja pri produktivnem odzivu na slikanico več. V nadaljevanju bomo kot primer dobre prakse predstavili animacijo kot inovativno obliko produktivnega likovnega odziva na prebrano slikanico Maje Kastelic *Deček in hiša*² (slika 1).

Slika 1: Naslovnica slikanice Maje Kastelic *Deček in hiša*.

Animirani film je prav tako kot slikanica multimodalno delo ali sestav, vendar vsebuje več različnih kodov sporočanja. Animirani film lahko podobno kot televizijska oddaja ali film vsebuje naslednje kode

sporočanja (Graham in Benson, 2010): jezikovni kod (kakšen je govor, kakšna je vsebina in struktura besedila, ali je besedilo organizirano in povezano), zvočni kod (glasba in zvočni efekti), prostorski kod (vpliv prostora na izkušnjo gledalca, postavitev igralcev v prostor, kaj postavitev pove o odnosu med posameznimi liki), gestualni kod (telesna govorica igralca, čustva ...), vizualni kod (kako je nekaj videti, pri filmu ali televiziji se nanaša tudi na zorni kot, ki spreminja izkušnjo gledalca). Multimodalna analiza takšnega multimodalnega sestava se nanaša na to, kako vsi posamezni kodi sporočanja oblikujejo skupni oz. sumativni pomen (Graham in Benson, 2010).

Animirani film *Deček in hiša* je nastal pri urah video krožka na Osnovni šoli Rače. Video krožek, ki ga vodi likovni pedagog, deluje na osnovni šoli v okviru ur interesnih dejavnosti in je namenjen učencem od petega do devetega razreda. V šolskem letu 2017/18 je v krožku sodelovalo šest petošolcev (štirje učenci in dve učenki). Dva učenca sta že imela nekaj izkušenj s filmskim jezikom in animacijo, ostali učenci pa še ne. Cilj video krožka je bil izdelati kratek animirani film. Proces izdelave animiranega filma naj bi učencem omogočil, da bi se seznanili z vsemi segmenti animiranega filma (izdelava scenarija, priprava scenografije, oblikovanje likov za animacijo, animiranje likov, montaža in delo z zvokom). Kot izhodišče za delo so izbrali slikanico Maje Kastelic *Deček in hiša*, ki je izšla leta 2015 v Zbirki Velike slikanice. Ilustratorica je na naslovnici, ki se razprostira na hrbtno stran, upodobila pogled na mesto. V spodnjem delu je upodobljen deček, s pogledom uprtim navzgor (proti bralcu). Na strehi hiše v spodnjem levem delu naslovnice je črna mačka. Vezni listi so kolorirani in neilustrirani. Notranja naslovnica je ilustrirana, in sicer je pod naslov in avtorico umeščena manjša ilustracija. Upodobljen je bogat okvir slike, skozi katero od spodnjega levega kota gleda majhna dečkova glava z začudenim izrazom na obrazu. Podoba spominja na notranjo naslovnico slikanice *Pedenjped* Nika Grafenauerja z ilustracijami Marjana Mančka. Manček je v notranji naslovnici upodobil fotografijo iz albuma, skozi katero v slikanico pogleda *Pedenjped*. Slikanico *Deček in hiša* sestavlja 14 dvostranskih ilustracij. Tatjana Pregl Kobe (2015, str. 628) likovno podobo slikanice opiše z besedami: »Natančno dodelana klasična risba, poseben pogled na perspektivo prostora in barvni minimalizem so izhodišča za likovno pripoved slikanice *Deček in hiša /.../*.« Pregl Kobe (2015, str. 628) zapiše tudi, da slikanica »/.../ nima niti ene same besede /.../ zgodbo gradijo samo ilustracije. Vendar se s tem ne moremo strinjati, saj ima slikanica bogato intraikonično besedilo. Intraikonično besedilo se pojavlja znotraj ilustracije (to so besede, ki jih najdemo v sami ilustraciji npr. v ilustraciji je upodobljena knjiga in na naslovnici lahko preberemo naslov knjige, fasada upodobljene hiše je popisana in bralec lahko prebere

² Maja Kastelic je za slikanico *Deček in hiša* prejela nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico (2015), za izvirne ilustracije v slikanici je prejela Levstikovo nagrado (2015) in nagrado Hinka Smrekarja (2014).

besede, ki so zapisane na fasadi) in lahko pomembno vpliva na razbiranje pomenov v slikanici (prim. Nikolajeva in Scott, 2006, Haramija in Batič, 2013). Skozi ilustracije spremljamo dečka, ki s svojo podobo spominja na Jurija Murija iz slikanice *Juri Muri v Afriki: O fantu, ki se ni hotel umivati*, Toneta Pavčka, z ilustracijami Melite Vovkove (1958) in Damijana Stepančiča (2012). Vsi trije so namreč upodobili dečka v majici z belimi in rdečimi črtami. Jurij Muri se odpravi v Afriko, deček iz slikanice *Deček in hiša* pa sledi črni mački, ki ga vodi naprej v zgodbo (kompozicijsko to pomeni, da se mačka ali njena senca vedno nahaja na desni strani ilustracije). Ob mački se v slikanici večkrat pojavita še dve miši, ki spremljata dečka in hkrati ustvarjata zgodbo v zgodbi. Deček stopi skozi vrata hiše št. 8 na Grimmovi ulici v prvi dvostranski ilustraciji, obrnjen je proti desni. Na naslednji ilustraciji nadaljuje pot naprej, a pogleda nazaj proti psu (proti levi). Ilustratorica na fasade hiš doda zapis »glej naprej«, puščico, ki kaže proti desni in napis LOVRENC. Pri tem črko r izpiše zrcalno, kot bi jo napisal majhen otrok. V tretji dvostranski ilustraciji je deček upodobljen pred vrati hiše št. 34 na Andersenovi ulici. Vrata so odprta, izza vrat ga vabi črna mačka. Skozi naslednje dvostranske ilustracije opazujemo dečka, kako se dviguje od pritličja do podstrešja in sproti pobira risbice, ki ležijo po tleh. Na podstrešju zagleda deklico, ki risbe zgiba v papirnata letala. V zadnji dvostranski ilustraciji sta deček in deklica upodobljena na balkonu in nad mesto spuščata papirnata letala. Ilustracije so bogate z različnimi besednimi sporočili npr. »Prepusti se toku. Ne načrtuj toliko. Naj te življenje preseneti.«, »Daj priložnost usodi.«, »Manifesto! 1. Glej zvezde! 2. Glej 1. 3. Glej 2. ...« V slikanici je veliko intertekstualnosti (upodobljeno podobo ali besedilo prepoznamo iz drugega besedila) in intervizualnosti (upodobljeno podobo prepoznamo kot podobo, ki smo jo videli že drugje). V enem od prostorov v hiši je upodobljena pogrnjena miza s čajnikom, skodelicami, vrtnicami v vazi, kartami, ki nekoliko asociira na delo Lewisa Carrolla *Alica v čudežni deželi*. Na stol je posajena punčka. Na steni za mizo je napis »Sofija«. V hiši so upodobljene številne omare s knjigami, ki so opremljene z avtorji in/ali naslovi npr. »Simoniti, Škerl, Močvirniki«, »Neža Maurer«, »G. G. Marquez«, »Zgodba o sidru«, »Tujec, Camus, Sottler«. V deseti dvostranski ilustraciji so upodobljena uokvirjena likovna dela na steni, in sicer so poustvarjene ilustracije znamenitih domačih in tujih ilustratorjev (npr. Marlenka Stupica, Ančka Gošnik Godec, Damijan Stepančič, Alenka Sottler, Tomislav Torjanac). Na steni pod ilustracijami je napis »Velikani«. Slikanica je izrazito naslovniško odprta, saj je razbiranje pomenov odvisno predvsem od poznavanje konteksta. Mlajši bralec z manj izkušnjami bo v podobah sledil osnovni zgodbi dečka, bolj izkušeni bralec bo pomene razbiral v množici podob in besed, ki nagrajujejo osnovno zgodbo.

Produktivni odziv na branje slikanice Maje Kastelic *Deček in hiša*

Delo v video krožku je trajalo trideset šolskih ur. V uvodnem srečanju so učenci z mentorjem slikanico večkrat prebrali in pregledali. Osredotočili so se na osnovne književne like (deček, mačka in deklica) ter njihovo zgodbo. Učenci so bili usmerjeni v raziskovanje naslednjih elementov: prostor, barve, predmetna stvarnost. Za animacijo so izbrali osem dvostranskih ilustracij. Scenarij je nastajal med samim animiranjem.

Liki, ki so jih učenci oblikovali za animacijo, so bili deček, deklica, mačka in trije pešci. Šest likov je bilo izbranih zato, da je vsak učenec lahko oblikoval svojega in ga tudi animiral. Ob likih so učenci oblikovali različna ozadja oz. scene, ki so jih poustvarili po izbranih ilustracijah iz slikanice. Pri oblikovanju posameznih scen so učenci z mentorjem želeli poustvariti prevladujoče razpoloženje v slikanici. Tople harmonične odnose so dosegli tako, da so učenci papirje pred oblikovanjem premazali s sorodnimi barvnimi odtenki. Barvo so nanašali s širokimi čopiči in pršenjem površin. Tako pripravljene podlage so obdelali s pomočjo fotokopij in risbe z belo in črno voščenko. Pri oblikovanju treh glavnih likov so se učenci z mentorjem odločili, da bodo barvo uporabili kot simbol. Deček je modre barve, kar simbolizira razum, deklica je rdeče barve kar simbolizira čustva, mačka pa je črne barve in predstavlja magičnost in skrivnostnost (slike 2–4).

Slika 2: Kader iz animiranega filma.

Izhodišče za animiranje likov so bile kompozicije izbranih dvostranskih ilustracij. Pred vsako sekvenco so se učenci sproti dogovorili za gibanje likov v prostoru. Pri tem so sledili zgodbi v slikanici in hkrati v animaciji vključili dodatne elemente, ki so obogatili novonastalo zgodbo. V prvem prizoru se deček vzpenja po stopnicah na podstrešje in pri tem izgubi list. Dečkova roka se stegne in izgubljeni list pobere. V zadnjem prizoru

mačka lovi ptico in pade deklici na glavo. Animacija je nastala po principu *stop-motion* animacije. Učenci so si med animiranjem delili naloge. Tisti, ki niso bili aktivni pri animiranju likov, so skrbeli za osvetlitev in snemanje s fotoaparatom.

Slika 3: Kader iz animiranega filma.

Montaža je potekala tako, da so pri tem sodelovali vsi učenci, mentor jim je nudil le tehnično pomoč. Največ težav so imeli učenci s smiselnim povezovanjem kadrov in sekvenc v enotno tekočo zgodbo. K temu problemu so pristopili po načelu poizkusa in napake. Prizore so montirali večkrat, in sicer dokler niso bili zadovoljni s hitrostjo menjave slik in prehodi. Montažo so izvedli s pomočjo programa *Movie maker*.

Slika 4: Kader iz animiranega filma.

Na koncu so učenci z mentorjevo pomočjo dodali zvok. Želeli so se približati večplastnosti zvokov iz narave, zato so v animacijo vstavljali zvoke s programom *Shotcut*, ki omogoča nizanje zvokov v več plasteh. Posebej so naredili zvočni posnetek govora ali momljanja kot ga je slišati na videoposnetku. Vse ostale zvoke (hoja po stopnicah, tek, mijavkanje, zvoki mesta, škripanje vrat ...) so posneli ločeno in jih nato vključili v animacijo.

Animirani film³ je bil premierno predstavljen na Filmski noči v Osnovni šoli Rače v juniju 2018. Izbran je bil v tekmovalni program mednarodnega filmskega festivala v Dubrovniku (DUFF) in v tekmovalni program mednarodnega festivala Enimation v Mariboru.

Sklep

S primerom dobre prakse smo želeli predstaviti manj običajno možnost produktivnega likovnega odziva na branje slikanice. Izbrali smo slikanico brez besedila, za katero v praksi običajno zmotno velja, da je namenjena mlajšim učencem in otrokom v predbralnem obdobju. Izbrana slikanica *Deček in hiša* je izrazito naslovniško odprta, saj je namenjena tako mlajšim otrokom kot tudi odraslim. Interpretacija in razbiranje pomenov pa je odvisna od poznavanja kontekstov, osebnih izkušenj in vizualne pismenosti bralca. Običajni produktivni odzivi na prebrano slikanico ne omogočajo učencem, da bi ustvarili novo multimodalno besedilo, saj gre običajno za omejitvev na jezikovni kod sporočanja (učenci pišejo o besedilu, napišejo novo besedilo) ali na vizualni kod sporočanja (učenci se izrazijo likovno). Animacija je učencem, ki so sodelovali pri video krožku, omogočila, da so ustvarili nov multimodalni sestav, v katerem prevladujejo prostor, gibanje, gesta in zvok. Prebrana slikanica jim je služila za izhodišče, nastali animirani film pa jim je omogočil novo izkušnjo podajanja informacij in oblikovanja produktivnega likovnega odziva. Opisani primer dobre prakse lahko zagotovo služil kot doprinos k razvijanju multimodalne pismenosti učencev.

Literatura in viri:

- Batič, J., Haramija, D. (2015). *Slikanica kot posebna oblika knjige*. V Dragica Haramija (ur.), V objemu besed, Razvijanje družinske pismenosti. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, str. 31–37.
- Doonan, J. (1993). *Looking at pictures in picture books*. Lockwood: The Thimble Press.
- Graham, M. S., Benson, S., (2010). A Springboard Rather Than a Bridge: Diving into Multimodal Literacy. *The English Journal* 100(2), 93–97. Pridobljeno s https://www.jstor.org/stable/25790041?seq=1#metadata_info_tab_contents (1. 2. 2019).
- Haramija, D., Batič, J., (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Kastelic, M., (2015). *Deček in hiša*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nikolajeva, M., Scott, C., (2006). *How Picturebooks Work*. New York, London: Routledge, Taylor&Francis Group.
- Pantaleo, S. (2016). Primary student's understanding and appreciation of the artwork in picturebooks. *Journal Of early childhood Literacy*, 16 (2), 228–255. Pridobljeno s <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1468798415569816> (24. 11. 2018).
- Pregl Kobe, T. (2015). Maja Kastelic: Deček in Hiša. *Sodobnost*, 79 (5), 626–629.
- Serafini, F. (2014). *Reading the visual: An introduction to teaching multimodal literacy*. New York in London: Teachers college press.

³ Video animacija je dosegljiva na <https://vimeo.com/267743275> in na <https://vimeo.com/288231795>.